

Op 30 juni 1828 ging er een vragenlijst uit vanwege de "Commissie van Onderwijs in de provincie Groningen" om bijzonderheden, gewoonten, oudheden enz. gewaar te worden over een aantal dorpen in de Ommelanden. De vragen werden voorgelegd aan schoolmeesters. De verkregen antwoorden zijn gelukkig bewaard gebleven *); ze omvatten meestal vele bladen onvoorstelbaar mooi schoonschrift, qua inhoud zijn ze soms terzake en soms niet. Voor ons zijn van speciaal belang de antwoorden op vraag 8: 'Welke zijn de voortbrengselen uit ieder der drie rijken der natuur?'. Voor als U het niet meer weet: deze drie rijken zijn het dierenrijk, het plantenrijk en het rijk der delfstoffen. Begrijpelijkerwijs gaat een groot deel van bijna alle antwoorden over 'schone paarden, vele koeien, hoenderen, ganzen, zwijnen enz.'. Een enkele gaat in detail tot luizen en vlooiën. Alleen de meester van Kolham zegt: 'het dierenrijk bevat niets bijzonders dan adders en hagedissen'. Een behoorlijk aantal onderwijzers, en nu wordt het interessant, noemt meerdere vogels met vooral het oog op wildopbrengsten, zang (kooivogels) en veelvuldigheid.

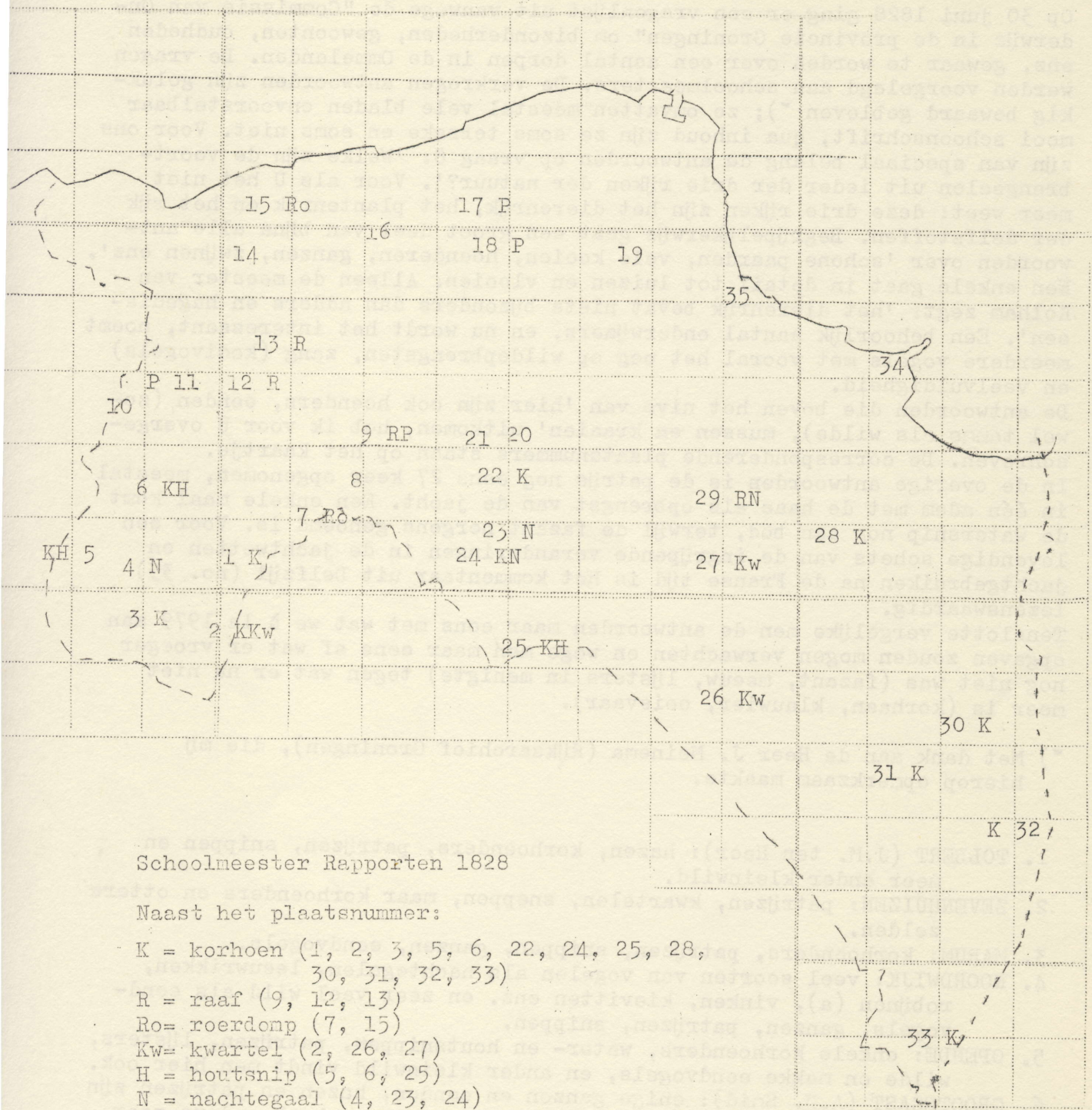
De antwoorden die boven het nivo van 'hier zijn ook hoenders, eenden (zowel tamme als wilde), mussen en kraaien' uitkomen, heb ik voor U overgeschreven. De corresponderende plaatsnummers staan op het kaartje.

In de overige antwoorden is de patrijs nog eens 27 keer opgenomen, meestal in één adem met de haas als opbrengst van de jacht. Een enkele maal komt de watersnip nog aan bod, terwijl de fazant nergens genoemd is. Voor een levendige schets van de ingrijpende veranderingen in de jachtwetten en jachtgebruiken na de Franse tijd is het kommentaar uit Delfzijl (no. 35) lezenswaardig.

Tenslotte vergelijkte men de antwoorden maar eens met wat we à la 1979 aan opgaven zouden mogen verwachten en wege men maar eens af wat er vroeger nog niet was (fazant, meeuw, lijsters in menigte) tegen wat er nu niet meer is (korhaan, klauwier, ooievaar).

*) Met dank aan de Heer J. Meinema (Rijksarchief Groningen), die mij hierop opmerkzaam maakte.

1. TOLBERT (J.M. ten Heer): hazen, korhoenders, patrijzen, snippen en meer ander kleinwild.
2. ZEVENHUIZEN: patrijzen, kwartelen, sneppen, maar korhoenders en otters zelden.
3. MARUM: korhoenders, patrijzen, snippen, ganzen, eendvogels.
4. NOORDWIJK: veel soorten van vogelen als nachtegalen, leeuwrikken, robijnen (a), vinken, kievitten enz. en zeer veel wild als eendvogels, ganzen, patrijzen, snippen.
5. OPENDE: enkele korhoenders, water- en houtsnippen, patrijzen, lijsters, wilde en makke eendvogels, en ander kleinwild vindt men hier ook.
6. GROOTEGAST (A.H. Snid): enige ganzen en eenden, hazen en patrijzen zijn er somtijds zeer talrijk, houtsnippen weinig en korhoenders zeer zelden.
7. OOSTWOLD (W.K.) (T.H. Jongsma): verder ganzen, eenden, hoenders en duiven (zoo tamme als wilde), patrijzen, sneppen, roerdompen; in het voorjaar vele kievitten enz. De ojevaars die toch meest op ieder dorp één of meer nesten hebben, hebben in dit dorp het nest op een boerenschuur dicht bij de kerk. Andere trekvogels bezoeken ook deze streken in grote zwermen. De zwaluw nestelt onder het dak en allen vinden voedsel in overvloed.
8. HOOGKERK: ganzen, eendvogels, hoenders, patrijzen, snippen, kleinere vogels enz.

Schoolmeester Rapporten 1828

Naast het plaatsnummer:

- K = korhoen (1, 2, 3, 5, 6, 22, 24, 25, 28, 30, 31, 32, 33)
- R = raaf (9, 12, 13)
- Ro = roerdonp (7, 15)
- Kw = kwartel (2, 26, 27)
- H = houtsnip (5, 6, 25)
- N = nachtegaal (4, 23, 24)
- P = putter (9, 11, 17, 18)

9. DORKWERD (H. Guikema): zwanen, ganzen, eenden, duiven, hoenders, valken (b), uilen, sperwers, eksters, koekoeken, zwarte kraaijen, raven, reigers, zeer vele ooijevaars, kievitten, grieten, steltenaars (c), kappers, watersnippen, musschen, zeer vele spreeuwen, boschvinken, vlasvinken (d), distelvinken (e), sijsjes, roodborsten, hofzingers, vledermuizen.
10. VISVLIET (J.J. Sikkema): ooijevaars, reigers, zwaluwen, spraën, musschen enz.

11. KOMMERZIJL: zwaan, gans, eend, hoenders, kalkoen alsmede enige pauwen. Voorts heeft men hier duiven, musschen, leeuwerikken, kanarievogels, welke meest voor eigen liefhebberij aangekweekt worden. Onder de trekvogels heeft men hier: den ooijevaar, de kievit, de grijze kraai, de vink, de spreeuw, het bouwmantje (f), en de putter - kat-, rat- en steenuilen. De valk (b) vertoont zich hier weinig.
12. NIEHOVE (J.R. Timmer): patrijs, onderscheiden soorten van duiven en de musschen, den reiger, de raaf en eekster zeer weinig. Van de trekvogels komen hier op hun tijd de oojevaren, de zwaluw, de koekoek, de kievit, de grijze kraai en het bouwmantje (f) benevens de spreeuw of sperwer, alsmede ziet men bij strenge winters ook van de strandvogels de duiker (h) en de sneent of teling.
13. OLDEHOVE (J. Mols Smits, 1833): duiven, ganzen, zwanen, eenden, meeuwen, reigers, snippen, kraaijen, enkele raven, eksters, vele musschen, vinken, robijnen (a), winterkonings, ook uilen en kleine valken (g) - de ooijevaar, zwaluw, leeuwrik, kievit, spreeuw, eene soort van vinken houdt men voor trekvogels - In sterke winters ziet men ook wel eens duikers (h), smeenten, taling, ijsvogel enz.
14. LEENS (J.P. Beukema): wilde ganzen komen in het voorjaar en de herfst in menigte 's morgens de eenzaamste bouw- en weidelanden bezoeken en vertrekken 's avonds weer naar de zee-kusten. Behalve op deze ganzen maakt men jacht op hazen en patrijzen.
15. KLOOSTERBUREN (R.A. Venhuis): wilde eendvogels, sneppen en roerdompen worden hier ook gevonden, gelijkmede wilde ganzen welke laatste zich veelal nabij de zee ophouden en aldaar, inzonderheid in de herfst bij onstuimig weer, geschoten worden.
16. DEN ANDEL en BAFLO (H. Blaauwpot): tamme en wilde duiven. Zwanen houdt men hier maar weinig. Wilde ganzen en eenden zijn hier ook niet veel; doch ander wild gevogelte als patrijzen, snippen, smienten, slobben, wilpen enz. zijn hier menigvuldig.
17. ROTTUM (D.E. Zuidhof): zwanen, ganzen, eenden, hoenderen, kalkoenen, duiven, patrijzen, kievitten, eksters, zwarte raven (i), reigers, nachtuilen, valken (b), vleermuizen, spreeuwen, musschen, vinken, putters en meer klein gevogelte. Ook ziet men hier veel zeemeeuwen. De trekvogels zijn hier niet vreemd.
18. KANTENS (J. Bolhuis): zwanen, ganzen, eenden, hoenders, patrijzen, duiven, kieviten, eksters, raven (i), reigers, valken (b), nachtuilen, vledermuizen, spreeuwen, musschen, vinken, putters enz.
19. 't ZANDT: een weinig bijenteelt, benevens enig wild en gevogelte enz. Nog nimmer heb ik het genoegen mogen genieten, dat ik hier een nachtegaal heb horen slaan.
20. GARMERWOLDE: een menigte patrijzen, voorts wilde eenden, ganzen, snippen, enige zangvogels.
21. NOORDDIJK: eend, gans, zwaan, duif, enkel ook wilpen, de patrijs, uil, valk (b). Ook de algemene trekvogels zoals ooijevaar, reiger, snep, kievit.
22. MIDDELBERT (R.H. Bruininga): patrijzen, korhoenders, watersnippen, wilde eenden.
23. WESTERBROEK (S.R. Sierstema): adders, waterslangen, onderscheiden vogels: patrijzen, sneppen, exters, kraaijen, spreeuwen, musschen, vinken, leeuwerikken, nachtegalen enz.
24. HAREN: korhoenders, patrijzen, ganzen, doch meer wilde eenden, hoenders, duiven enz. Voorts vossen en ander roofgedierte als otters, bunzing enz. Vele kraaijen en musschen, ook zangvogelen als nachtegalen en robijnen (a), enz.

25. NOORDLAREN: korhoenders, water- en houtsnippen, patrijzen, ganzen en eendvogels, 'inzonderheid de beide laatsten in menigte'.
26. WILDERVANK (J.K. de Vrieze): eenden, hazen, vossen, patrijzen, snippen, kwartels, enz. enz.
27. ZUIDBROEK: voor liefhebbers van de jacht vindt men hier hazen, patrijzen, kwartels en zeldzaam vossen.
28. SCHEEMDA (E.H. Ebens): voorts wordt hier nogal vrij veel wild als hazen en patrijzen gevangen; ook nogal wilde eendvogels doch minder ganzen en nog minder korhoenders en watersnippen.
29. NOORDBROEK (Joh. Smid met A.J. de Vries): ooijevaars, kiviëten, patrijzen, kraaijen, eksters, raven, kauwen, spreeuwen, mosschen, leeuwerikken, vinken, sijsjes, nachtegalen, zwaluwen, koekkoeken, valken (b), kikvorschen.
30. VRIESCHELOO (P.A. Haijken): ganzen, eenden, hazen, patrijzen, korhoenderen enz. Ook vele bijen. Wilde ganzen en zwanen ziet men hier 's winters in een verbazende menigte, hetwelk somtijds een fraai gezicht oplevert. Jammer is het echter dat dezelve, en inzonderheid de laatste, aan de velden veel schade veroorzaken.
31. ONSTWEDDE: eenden, hazen, patrijzen, korhoenders enz.
32. BOERTANGE: eenden, hazen, patrijzen, korhoenders, vossen, otters, snippen, kiewiëten, weinig vis, enz.
33. TER APEL: eenden, patrijzen, korhoenders.
34. TERMUNTEN: patrijzen, eendvogels en watersnippen ook nogal enige.
25. DELFZIJL: Wild wordt hier in vergelijking met vroegere jaren maar zeer schaars gevonden, uit hoofde dat het toen aan den Heer of Vrouwe der Heerlijkheid stond om de jacht te doen uitoefenen en wijl dus niemand der ingezetenen enig wild durfde te vangen, zodat de landlieden niet alleen, maar zelfs de tuinlieden zeer veel last van hetzelfde hadden wijl de hazen in zulk een menigte aanwezig waren dat ze het moes in de tuinen zelfs opeten. Doch dat is met de konst van de Franschen in 1795 grotelijks veranderd, dewijl die alle hazen welke zij konden krijgen vingen en dezelve met smaak gebruikten; en sedert dien tijd is, wegens de meer algemeenheid van de jacht, hun aantal niet veel vermeerderd.

- (a): robijn = kneu
- (b): valk: lees veiligheidshalve: stootvogel
- (c): steltenaar: is hier, naar ik aanneem, tureluur
- (d): vlasvink = groenling
- (e): distelvink = putter
- (f): bouwmannetje = witte kwikstaart
- (g): kleine valk = klauwier
- (h): duiker = waarschijnlijk fuut
- (i): hier zou met raaf wel eens zwarte kraai bedoeld kunnen zijn (veiligheidshalve niet met R op het kaartje aangegeven)

VERZOEK: Enkele Schoolmeester rapporten noemen ook zoogdieren, reptielen, planten en insekten. Mijn vrouw en ik zullen proberen deze gegevens eveneens uit te werken. Ter vergelijking met het heden ontvangen we graag waarnemingen van: wezel, hermelijn, bunzing, otter, vos, eekhoorn, egel, ree, adder, ringslang enz. U zult, evenals wij, af en toe iets gezien (en genoteerd?) hebben tijdens Uw Avifauna inventarisaties.

Adres: Scheperweg 26
9751 RR Haren (Gn)
050-346320